

نگاهی گذرا به منطقه تاریخی ماسوله

ماسوله مکانی منحصر به فرد است نه تنها به خاطر برخورداری از معماری ویژه و طبیعت بسیاری بدیعی که دارد، بلکه از جمله مجتمع‌های زیستی است که با استفاده استادانه از موقعیت جغرافیایی، فضایی را پدید آورده است که سالیان طولانی در اوج شکوفائی زندگی کرده و همچنان بر ماندگاری اصرار می‌ورزد.

ماسوله منحصر به فرد است زیرا وسیله نقلیه موتوری بطور طبیعی بداخل آن راه ندارد. زیرا بخشی تاریخی از یک شهر معاصر نیست بلکه کلیت آن تاریخی فرهنگی است.

ماسوله از اوج فرود آمده است، از شهر به روستا بدل گردیده است و جمعیت آن هر روز کمتر می‌شود. اما ماسوله باید باقی بماند و در این باقی ماندن همه باید مشارکت نمایند، مردم، مدیریت کلان کشور، مدیریت شهری، میراث فرهنگ و نهادهای اجتماعی و در این باقی ماندن هدف تنها بناهای ماسوله نیست بلکه فرهنگ، طبیعت، معیشت و درنهایت مردم ماسوله مد نظر هستند.

آنچه که در ماسوله در حال انجام است چیزی ورای مرمت کالبدی و فضایی است و مدیریت شهری ماسوله و پایگاه میراث فرهنگی و گردشگری این شهر با درک ویژگی‌های این مجموعه منحصر به فرد سعی دارند ارزش‌های کالبدی - فرهنگی ماسوله را شناسایی و درک نموده و ارزش‌های کهن این بافت را به ارزش‌های معاصر پیوند زنند لذا حفظ ارزش‌های مادی و معنوی موجود در این اثر تاریخی هدف نهایی به شمار می‌رود.

× تاریخچه ماسوله

حدود ۸۰۰ تا هزار سال پیش مردمانی از نقاط مختلف سرزمین گسترده ایران به دلایل نامعلومی به منطقه ماسوله کوچ کردند. این مردمان از شرق کشور (خراسان) و هم از غرب کشور (کردستان و آذربایجان) آمدند. برخی از مردمان محلی نیز از منطقه ای به نام کهنه ماسوله واقع در ۶ کیلومتری شمال غرب این شهر همراه این افراد شدند. وجود گورستان و قبرهای بی‌شمار داخل بافت و حاشیه شهر موید قدمت زیاد این بافت تاریخی می باشد. طی کاوش‌های انجام شده از محوطه باستانی کهنه ماسوله سفالینه‌هایی متعلق به قرون پنجم تا هشتم هجری قمری بدست آمده است که دقیق‌ترین مستندات قابل توجه تاریخی می‌باشد. یکی از نقاط تاریخی منطقه ماسوله، سایت تاریخی کهنه ماسوله است. این سایت در ۶ کیلومتری شمال غربی شهر ماسوله و در ارتفاع ۱۸۰۰ متری از سطح دریا واقع شده است.

کهنه ماسوله بر روی تپه ای به وسعت تقریبی ۰/۸ درصد هکتار قرار دارد و آثار پایه دیوارهای بناهای سنگی بر روی آن قابل مشاهده است این دیوارها در سالهای گذشته متعلق به خانه‌ها و اتاق‌هایی بوده که کوره‌های ذوب آهن و فلزات

دیگر در آنها وجود داشته است.

در این اتاقها آثاری از ظروف سفالی و ابزار فلزی متعلق به قرون پنجم و ششم هجری قمری بدست آمده است. امابه نظر می رسد به دلائل نامعلوم مردمان ساکن در این بناها این محل را ترک کرده و بتدریج در محل فعلی ماسوله سکنی گزیده‌اند.

× جغرافیای طبیعی ماسوله

دامنه‌های شمالی کوه‌های طالش که منطقه‌ای پوشیده از جنگل‌های انبوه و یا کم تراکم است دارای رودخانه‌هایی پر آب و کوهستانی است که همه آنها به دریای خزر می رسند. شهر تاریخی ماسوله در جوار یکی از این رودخانه‌های پر آب به نام همین شهر (ماسوله رودخان) معروف است شکل گرفته است. جنگل های منطقه پوشیده از درختان راش، آزاد، بلوط ، توسکا و زبان گنجشک می‌باشد که البته درختان آزاد و بلوط آن در گذشته بسیار بیشتر بوده است. اقلیم منطقه ماسوله در تابستان معتدل و مرطوب و در زمستان سرد و مرطوب محسوب می‌شود. دمای متوسط سالیانه حدود ۱۲ درجه سانتی گراد و متوسط رطوبت نسبی، میزان بارندگی و بارش برف سالیانه نیز به ترتیب ۸۷ درصد و حدود ۷۰۰ ملی متر و ۸۰۰ میلی متر می‌باشد. سالیانه بیش از ۳۵ روز بصورت یخبندان و بیش از ۱۰۰ روز با مه غلیظ سپری می‌گردد. در مجموع اقلیم مطبوع منطقه و محیط طبیعی دلپذیر در چهار فصل سال از شاخصه‌های مهم زیست محیطی ماسوله می‌باشند.

× بافت شهری

شکل پلکانی شهر که در امتداد شیب کوه رو به جنوب و در طول خطوط توپوگرافی زمین کشیده است پاسخگوی فعالیت‌های روزمره شهر ماسوله می‌باشد. این شکل شامل چهار محله اصلی است که همه آنها حول بازاری که به منزله قلب شهر می‌باشد جمع شده‌اند و این امر گویای این حقیقت است که کالبد بازار و حیات اقتصادی بازار اصلی‌ترین معیار در شکل‌گیری کل شهر بوده است. محلات اصلی چهار گانه در حال حاضر حدود ۳۵۰ خانه مسکونی را در خود جای داده‌اند. در گذشته‌ای نه چندان دور تعداد این خانه‌ها به بیش از ۶۰۰ واحد می‌رسیده است. بازار شهر نیز که مشتمل است بر حدود ۱۲۰ باب مغازه چهار سطح ارتفاعی مختلف شکل گرفته و اصلی‌ترین معابر شهری مستقیماً به آن راه دارند. معابر شهری ماسوله به گونه‌ای هستند که امکان تردد وسائل نقلیه موتوری در آنها به هیچ وجه وجود ندارد تا حدود پنجاه سال پیش و درفصول بهار و تابستان بازرگانان نواحی اطراف به کمک چهار پایانی چون قاطر و اسب و حتی در برخی موارد شتر در این معابر در حال تردد بودند و امروز مردمان ماسوله به کمک فرقون حل و نقل کالا را در معابر انجام می دهند. به دلیل شیب زیاد کوه محل استقرار این شهر تاریخی، از گذشته‌های دور و بر اساس تجربیات معماران تمهیدات مناسبی جهت دفع آب‌های سطحی و همین طور فاضلاب اندیشیده و اجرا شده است این تمهیدات شامل چهار شاخه اصلی آگوی شهری می‌باشد که فاضلاب همه خانه‌ها بعلاوه آب‌های سطحی جاری شده از طریق شاخه‌های فرعی تر را به این چهارشاخه رسانیده که در خاتمه به رودخانه ماسوله سرازیر می گردد.

معماری

واحدهای ساختمانی تشکیل دهنده بافت تاریخی شهر ماسوله مشتمل بر بیش از ۳۵۰ خانه مسکونی می‌باشد که شاخص‌ترین ویژگی آنها همجواری آنهاست.

این همجواری به گونه‌ای در نظر گرفته شده که باعث می‌شود تمام خانه‌ها زنجیروار به هم پیوسته در امتداد خطوط توپوگرافی زمین قرار داشته باشند.

هر واحد مسکونی نیز بین یک تا چهار طبقه دارد بیش از ۷۰ درصد آنها به صورت دو طبقه احداث شده‌اند بطور معمول پائین‌ترین طبقه غیر مسکونی بوده و کاربرد آنها چون انبار و طویله بوده است.

راهروی ورودی خانه نیز در این طبقه واقع می‌باشد طبقات فوقانی نیز همه شامل فضاهای مسکونی بوده‌اند طبقه پائین از مصالح سنگی و طبقات از خشت بنا شده است.

این معماری به گونه سازگار با شرایط اقلیمی، توپوگرافیکی و اجتماعی فضاهای داخلی تقریباً یکسانی را شامل می‌شده‌اند.

این فضاها عبارتند از اتاق اصلی، اتاق زمستانی، اتاق ورودی، فضای راه پله، انبار و دستشویی، کوچکترین خانه نمونه با مساحتی حدود ۶۰ مترمربع در دو طبقه تمامی فضاهای فوق را شامل می‌شده و تفاوت آن با بزرگترین خانه نمونه که حدود ۳۰۰ متر مربع بوده تنها در تعداد فضاها و وجود بالکن (تالار) می‌باشد.

در هر حال آفتاب‌گیری ساختمان، هدایت سریع آب باران جاری شده بر بام و همجواری دقیق و متناسب با ساختمان‌های طرفین مهمترین معیارهای طرح یک خانه بوده است.

قلعه رودخان

در فاصله ۵۵ کیلومتری جنوب غرب ماسوله مجموعه عظیم و پرابهت قلعه رودخان قرار دارد.

این قلعه با وسعتی نزدیک به ۲/۶ هکتار در ارتفاع ۶۸۰ متری از سطح دریا بر روی خط الراس کوهی پرشیب و پوشیده از درختان تنومند جنگلی واقع شده است.

دیوار پیرامون قلعه که از سنگ و آجر بنا شده است با طول ۱۵۰۰ متر، تعداد ۶۵ برج دیدبانی دارد.

داخل این قلعه فضاهای شاه نشین، قراول خانه، آب انبار و زندان قابل مشاهده می‌باشد بنای اولیه این قلعه به قرون پنجم و ششم هجری قمری باز می‌گردد.

این بنا طی سالهای ۹۱۸ تا ۹۲۱ هجری قمری تجدید بنا گشته و در سال ۱۱۷۵ هجری قمری نیز حاکم فومن آن را تعمیر نموده است.

موزه مردم شناسی

گردآوری، حفظ و معرفی ابزار و اشیائی که روزگاری مورد استفاده مردم ماسوله قرار می‌گرفت نقش بسزایی در ضبط و تدوین آئین و شیوه زندگی مردم دارد.

این اشیاء که مقداری از آنها همچنان در زندگی روزمره مردم وجود دارند به همت فردی به نام فرهاد شرفی، در بنائی نسبتاً قدیمی گردآوری شده است که مورد بازدید گردشگران قرار می‌گیرد.